

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Gnoti Seautón, Sive Arnoldi Geulincs Ethica

Geulincx, Arnold

Lugd. Batav., MDCLXXV

De Diligentia, §. 1.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-48728](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-48728)

§. I. Diligentia.

3 Et Diligentia quidem primò nascitur
 Ex Virtute seu Amore Rationis ^b;
 4 quia cum natura Rationis in eo tota sit,
 ut

3 *Diligentia primo nascitur ex virtute*] Ratio habet quatuor hæc attributa: Primo dictamen est, secundo lex, tertio regula, quarto onus, quod nobis injunctum est. Virtus ergo, quæ non a iud quam amor rationis est, λόγον quidem ut dictantem dictamen amplectitur per auscultationem seu diligentiam; λόγον ut legem amplectitur per obedientiam, λόγον ut regulam & mensuram actionum nostrarum amplectitur per justitiam; & tandem λόγον ut onus & officium nobis injungentem amplectitur per humilitatem. Inter quatuor illa attributa Rationis primum est dictamen, utpote latissimum & generalissimum rationis attributum. Dictamine enim ratio extendit se tam ad res Physicas quam ad morales, tam ad speculativas, quam ad practicas (in his enim omnibus dictaturam exercet Ratio) Regulâ vero lege & opere, proprie tantum ad res Ethicas & genus moris pertinet. Ex quo vides diligentiam primam esse inter virtutes Cardinales, ut quæ rationem secundum se & toto suo ambitu amplectitur, cum reliquæ (obedientia, justitia & humilitas) amplectantur modo rationem secundum aliquid sui, quo scilicet ad mores præcise pertinent.

^b Ratio est modus divinæ inspirationis: hæc ejus essentia: igitur amari nequit, nisi ab eo, qui auscultat & audit inspiratum illud Alloquium.

4 *Quia cum natura rationis in eo tota sit*] Redditur hic in libello ratio cur diligentia nascatur ex virtute; non

ut dictet, ut præscribat, ut suggerat, ^s liquet eam à nemine adamari rite posse, qui non auscultet, qui non mentis aurem arri- gat, & totum animum attendat ad hoc dictamen: Et in ista mentis ad Rationem attentione, auscultatione defixâ & altâ, Diligentiam repono ^e: Quæ proinde est men-

non verò cur primo & ante alias nascatur, (quam nos rationem, (nempe primum attributum rationis dictamen est, eo quod la- issime pateat, & rationi ubique sive in speculabilibus) jam statim in annotatis dederimus: sive in practicabilibus versanti adhæreat; cum cætera attributa tantum rationi in practicabilibus versanti adhæreant.) Amplexus ergo, quo virtus λόγον suum amplectitur, is primus est quo ipsum ut dictantem amplectitur; ex hoc autem amplexu parit λόγον suo diligentiam, quæ proinde prima ex hoc connubio filia est.

^s *Liquet eam à nemine adamari rite posse.*] Si quis diceret amare se melodiam & Musicum concentum, cum vero hic scilicet concentus ederetur, aures obtureret sibi, aut fugeret aut interstrepere, per deridiculum hoc dixisse videretur, & minime ex animi sententia locutus fuisse diceretur (concentus enim ille nihil habet, quo capiat aut oblectet, nisi cum ipse auribus nostris capitur) sic qui rationem, quod virtutis est amare se dicit, & tamen cum dictat illa, & suggerit aliquid intus & in animo, non attendit; sed mente divagatur, aut passionibus suis interstrepit dictamini: splendidè mentitus fuisse facile convincitur: nam natura rationis non consistit in alio, quam in certo dictamine quod qui aspernatur, hoc ipso rationem aspernatur, atque non amat.

^e Et in hac auscultatione consistit diligentia: quæ pro-

mentis à rebus extra se positis, in se, in
adyta sua, jugis quædam & profunda re-
cessio, ad consulendum quolibet occurren-
te negotio, sacrum hoc Rationis Oracu-
lum.

2. Partes Diligentiaë (quod ex defini-
tione liquet) sunt duæ: Aversio, & Con-
versio: ⁶ Aversio, inquam, mentis à rebus
externis & sensibilibus (harum enim oc-
cursu mens turbari potest & impediri ab
auscultando) & Conversio mentis intra se
ipsam: ⁷ Ibi enim & non alibi Rationem
de-

propterea atque necessariò filia virtutis est, sive Amor
rationis.

6 Aversio mentis à rebus externis & sensibilibus.]
Item ab internis & insensibilibus: intus a cogitatio-
nibus Logicis, Physicis, aliisque ad has vel illas seu li-
berales seu Mechanicas artes pertinentibus: nam con-
versione ad istas cogitationes mens etiam turbari po-
test in auscultatione rationis ut legis & regulæ actio-
num nostrarum: non quod mens viri diligentis sem-
per se avertat à sensibus suis, similibusque cogitatio-
nibus, quales jam recensitæ sunt (sæpe enim ex præ-
scripto rationis & obedientiæ lege tenetur his vacare
& invigilare) sed quod præcisè quasi & antequam à
Ratione hauserit, quid mandet illa, totum se vir bonus
abstrahere à similibus cogitationibus debeat, ut soli
rationi tum vacet (Rationi inquam jubenti atque ve-
tanti) eique vacando, clare percipiat, quid ipsa velit.

*7 Ibi enim & non alibi deprehendit rationem loquen-
tem sibi, docentemque.*] Clarissime nobis conscii su-
mus, Rationem intus in nobis, & in mente nostrâ
esse,

deprehendit loquentem sibi, docentemque. Quantumcumque enim Ratio extrinsecus sapientum voce vel stylo aures nobis oculosque feriat, nunquam tamen nisi intus, & in mentis penetranti percipitur: imo quidquid extrinsecus rationum nobis adfertur, id omne, nisi cum fortè negligimus & aliud agere malimus, ^s ad interiorem illam & vivam in nobis Rationem, examinandum revocamus: applicamusque ad
lydium

esse, semperque fuisse ibi, nec illius temporis recordari unquam possumus, quo nobis primum advenerit: quod clarissimum est in principiis rationis, quæ communes notiones & ideæ passim vocantur: Etiam si enim illas suscitari nonnunquam à docente in nobis deprehendamus, simul tamen clarissime deprehendimus, illas non inde nobis ab ipso, sed tantum moneri nos ab eo, ut mentem advertamus ad id, quod jam ante in nobis ipsi habebamus, quod adeo clare in nobis experimur, ut inde oïlm Plato statuerit nullam esse doctrinam, nosque cum doceri nova quædam videmur, tantum veterum reminisci, & ea recolare, quæ ante scivimus: jure an injuria hoc statuerit Plato, non est hic disceptandi locus, hoc saltem patet, omnes homines planissime hoc intelligere, & penitus in seipsis deprehendere, rationem esse aliquid penitissime in mente sua affixum, quod nunquam illis advenerit, sed cum ipsis fuit, quamdiu ipsi cum mente, id est, cum se ipsis fuerunt.

^s *Ad interiorem illam & vivam in nobis rationem examinandam revocamus.* Unde nihil est magis servile, quam jurare in verba magistri, seu ideo rationem
ali-

lydium hunc lapidem, ut istâ velut afflictione judicemus, recipiendumne sit, an rejiciendum: Enimvêro nihil est tam magnum, sublime, sanctum, quod non aliquo ratione, Rationis examini subjiciatur: etiamsi enim quædam sint, quæ captum Rationis excedunt, & ejus ponderibus penficulari non debent; hoc tamen à quo rescivimus? Utique non nisi ab ea, quæ id ipsum in nobis testabatur Ratione; Hactenus ergo etiam isti examini se stiterat.

3. Adminiculum hoc Diligentia erit.
 9 Si ea sæpe & sæpius apud animum nostrum
 strum

aliquam assumere, quia alius illam sub auctoritate sua venditat & obtrudit nobis: pigrum est & vecors & manifestè contra indolem diligentia, imo etiam contra indolem humani animi, non penitus adhuc corrupti & deflorati: ita enim naturâ comparati sunt, quotquot aliquatenus ingenui sunt, cum rationem aliorum audiunt, eam ut cum suâ ratione, quam intus in mente habent, comparant: approbaturi externas illas rationes aliorum, si cum interna suâ ratione congruat; sin minus, rejecturi.

4 Diligentia in eo est tota, ut rationem probè noverit: hæc ejus essentia, & ut voti compos evadat, adminiculum habet illud, videt & apertis oculis intuetur rationem, ubi illa patet.

9 Si ea sæpe & sæpius apud animum nostrum revolamus, repetamus, ruminemus.] Nulla tam compendiosa ad doctrinam & rerum cognitionem ratio, quam sæpe & sæpius ea repetere, quæ bene scimus: nam repetere

Rum revolvamus, repetamus, ruminemus, in quibus aliquando clarè & liquidò Veritas ac Ratio nobis affulserunt: Perpetuâ enim & familiari illâ consuetudine complexuque Rationis, tandem etiam ibi assequemur illam, ubi vel maximè fugere intelligentiæ nostræ vim ac notionem videtur: Quemadmodum enim convictores & domestici tui, qui te quotidie multum utuntur, etiam in crepera luce versantem, aut indutum habitu peregrino, facilè & ad primum subinde intuitum agnoscunt; vicini non tam promptè, & ægriùs longe aut nullo modo, qui te rarò conveniunt: Sic qui alicubi tantum consuescit cum Ratione (quod perfacile, ubi illa satis aperta clara-

tio eorum, quæ scimus, semper est gradus ad notitiam eorum, quæ nescimus: ut vel experientiâ quotidianâ constat, eorum omnium, quos non tædet hanc repetendi cramben recoquere: sentient enim se quotiescunque repetunt, quæ jam olim bene sciverunt, semper novî quid addiscere, quod miro modo & quasi divinitus illis illabatur, ita ut decima repetitio pandat & aperiat aliquid, quod nona non detexerat, imo centesima prodet aliquid, quod omnibus prioribus delituerat. Itaque fiunt hi tandem supra omnes æquales suos, imo supra reliquos homines longe doctissimè atque profundissime sapientes & præclarum est hoc Diligentia effatum: *Non multa discere, sed multum*; nam si multum didiceris, multa scies; si multa autem didiceris, omnia confundes & nihil scies.

claraque) postea etiam ^{1o} deprehendit & reteggit, eam, ubi se quam cautissimè celare, & toto Democriti puteo subsidisse videbatur; Qui vero Rationem in propatulo versantem, ¹¹ vilem putat & contemnit, nunquam illâ fruetur, ubi recondita est & cara: sicut enim aperta Ratio, vilis est hominibus, quia facile datur ejus copia, sic reconditæ abstrusæque Rationi viles sunt ho-

^{1o} *Deprehendit & reteggit eam.*] Non aliud habet verum lamentum, quo nobis se celat ratio, quam præjudicia & cupiditates nostras, ipsa de se nuda claraque est: qui ergo illam, ubi à præjudiciis & cupiditatibus nostris non nihil solutior est frequentare solet, facile illam etiam agnoscit, ubi velo isto nostrorum præjudiciorum & cupiditatum involvi, quam maxime videbatur. Novit enim ipsam & novit velum ejus: itaque velum facile aufert, & irretortis nec impeditis oculis intuetur ipsam, in quo obtutu vera consistit sapientia.

¹¹ *Vilem putat & contemnit.*] Notatu dignum est eas disciplinas, quæ maximæ cultrices fuerunt Veritatum, & rationum istarum manifestissimarum & usque adeo manifestissimarum, ut risui sint populo & fatuæ vocentur (quales sunt Geometria & Arithmetica: quæ communes suas notiones, postulata ac definitiones, longe omnino clarissima semper in fronte præferunt, & discipulis suis jugiter inculcant) purissimas jam à tot sæculis & illibatas permanisse, nec tantum ab erroribus, sed vere etiam à conjecturis, opinionibus & suspicionibus liberatas persistisse; ubi cætera disciplinae, quæ hic minus accuratæ fuerunt, in infinitos erre-

homines: Ratio autem ubi cara est, eum sibi potissimum despondet, cui non displicuit, cum vilis esset. Hinc rudi adolescentiæ, quam ad veram sinceramque Virtutem informare constituimus, consulerè melius non possumus, quam si eam per id ætatis, quo passim ¹³ ad Ethicam minus

errores, & adhuc plures, si fieri posset opiniones, conjecturas nugæ & somnia præcipitarant; Quod observandum præsertim in Logicâ & Metaphysica, quæ undique scætant parengis, cum tamen naturâ suâ veræ liquidæque scientiæ sint, non minus quam Mathematicæ istæ.

12 *Ratio autem ubi cara est, eum sibi potissimum despondet, cui non displicuit, cum vilis esset.* Mythologia hujus fabulæ (qua ratio velut Amalia quædam, nos vero velut proci consideramur) perfacilis est, fieri enim non potest ut rationem in doctrinis atque scientiis reconditam & abstrusam capiat is, qui non ante per prima ejus rudimenta gradum fecerit: atque hinc illa lacrymæ; hinc illa tanta sero operam & oleum perdidisse se & videntium & deplorantium multitudo: quod ad altiores scientias animum applicaverint, antequam inferiores cœperint, & quod volare voluerint (ut habet paræmia nostra Belgica) antequam alas haberent. Fingitur ergo merito ratio velut generosa aliqua puella, quæ nuptias in thalamo sapientiæ cum eo respuat, à quo videt se in rudimentis suis contemptam esse.

13 *Ad Ethicam minus apta.* Tritum est hoc Aristotelis: *Adolescentem esse inidoneum auditorem Ethicæ;* quia nempe, ut inquit ille, passionibus suis deditus est & servit: adeoque veritates Ethicæ, quæ non tantum præ-

minus apta censetur, e iis primum disciplinis addicamus, in quibus nihil nisi Ratio & Demonstratio valent: ¹⁴ quales sunt Geo-

præjudiciis, sed vel maxime cupiditatibus nostris laborant (ut cap. 1. §. 3. num. 3. annotavimus) admodum oblectæ sunt & abstruæ adolescentibus (quod de iis potissimum adolescentibus intelligendum est, qui animo magis, quam ætate adolescentibus sunt; inveniuntur enim & octogenarii pueri, ut inquit ille) Paulatim vero cum ætate solet se humanus animus à corpore sensibusque suis abstrahere, & vindicare se quasi in libertatem, quæ nusquam esse potest, nisi in regno rationis: ut patebit §. seq. ubi de Fructu Obedientiæ.

e Propter lasciviam suam, inconstantiam, petulantiam, & intemperantiam.

14 *Quales sunt Geometria & Arithmetica.* Annotavimus ad N. 2. Diligentiam avertere se non tantum à rebus sensibilibus, sed etiam Geometricis & Arithmetis & cæteris: proinde forte non constare nobis videamur, qui hic studium istarum scientiarum inter potissima diligentia adminicula reponamus; sed nulla contradictio est: diligentia enim cum jam vacet muneris suo, & dictamini rationis, quo quid faciendum sit præscribitur, altissime auscultat, merito seponit à se omnes alias cogitationes; sed prævia quasi & antequam muneris isti accingatur, merito vacat Geometricis & Arithmetis cogitationibus, utpote in quibus eadem ratio elucescat clarissime, quam in rebus Ethicis comprehendere conatur, ubi longe obscurior esse consuevit, præsertim ob nostras cupiditates: sunt etiam hæ Mathematicæ scientiæ & à cupiditatibus omnibus liberæ (nam cupiditates in speculationibus non habent locum) & hanc præcipue speculativæ scientiæ prærogativam habent, quod sensuum nostrorum præjudi-

Geometria & Arithmetica f, & quædam
aliæ. Sed quid de his generatim censeam,
in Saturnalibus meis pag. 168. & seqq. vi-
deas licet.

D

4. Fru-

judiciis vel nihil, vel certe minimum infestæ sint,
quod de Metaphysicâ, Physicâ atque Logica non per-
inde dici potest: in has enim præjudicia nostra enor-
miter grassantur: & ferè quotquot theorematum in his
scientiis constituta sunt, aut sensum interstrepentem,
aut etiam adversantem & respuentem habent; quorum
illud in Logicâ hæc in Physicâ & Metaphysicâ vide-
mus. Sunt igitur Mathematicæ disciplinæ adolescen-
tibus longe utilissimæ, quibus manu ducantur ad ra-
tionem.

f Ad hæc Logica, sive ars dicta loquendi; &
maximè Metaphysica, sive prima scientia. Duæ prio-
res sunt utcumque puræ; sed posteriores ante omnia
debent reformari, & à scoriis suis & omni alienâ col-
lurie expurgari. Nam quatuor illæ scientiæ natura sua
sunt purissimæ. Ut igitur hodie Logica & Metaphysi-
ca per scholas vagantur, ferè nihil aliud sunt, præter
superflua, & redundantia; verus ille numerus deficit,
eum expunxerunt, soli redundantes remansere. Sed
quoniam natura sua, ut dictum, purissimæ sunt, in
scientiis illis id omne superfluum est, quod effugit
ἀνεξέλεστος demonstrationum Mathematicarum, quæ
occurrunt apud Geometras & Aritmeticos. Ad hanc
normam omnia debent expendi, antequam juventuti
propinantur, antequam proba sint & legitima. Adole-
scentes ergo discant primùm Geometriam: Deinde
Aritmeticam; tum Logicam, tandem Metaphysi-
cam. Fateor alio ordine foret incedendum, si incede-
rent legitimo ordine: & oporteret initium ducere à
Metaphysica, quæ est prima scientia, tum Logicam,
&c.

4. ¹⁵ Fructus Diligentiae est Sapientia: & nam Sapientia non est aliud, quam recta perceptio ejus, quod recta Ratio dixerat; ¹⁶ hæc autem sine dubio naturaliter

pro-

ducitur. Sed quia juvenus nostra tam altè immersa est corpori, nihil conducibilius est eo ordine quem antea posuimus, qui pedetentim & sine sensibus eam abstrahit, & adducit ad rationem; jam recta incedit, quando calcitrat semitam rationis, & retrogrado gradu, ut solent Cancræ. Tandem accedit ad diligentiam: & jam ei non videbitur absurda obedientia, & jugum rationis cui in aliis scientiis ratio fuit adeo familiaris & consueta.

¹⁵ *Fructus diligentia est sapientia.*] Sapientia sapienter dicitur, eo quod isto sensu (gustu) intime rem aliquam examinemus; nam aspectus cæterique sensus tantum hærent in cortice, & superficiem modo rerum, circa quas versantur, arripiunt; gustatus vero interiora corporis, quod ei subjicitur interius pervadit & penetrat ex quo etiam fit ut hic sensus. V. G. spiritum vini quem tactus frigidum esse dixerat, gustatu calidum esseprehendimus: & inaurata Medicorum carapotentia, quæ visus placida esse dixerat, gustatu horrida & amara perhibentur similiter sapientia, quæ ex profundâ rationis auscultatione nascitur, rem objectam pervadit & penetrat, & sæpe longe aliud de illâ judicat quam aut communis hominum sensus, aut scholarum receptus intellectus ferat.

¶ Siquidem diligentia semper rationem captat, & tandem eam capit, hoc est ejus dictamen percipit. Nam aut sapientia est capere rationem, sive perceptio ejus dictaminis.

¹⁶ *Hæc autem sine dubio naturaliter provenit ex sensu rationis auscultatione.*] Diligentia est perpetuo captat

capta

provenit ex studiosa Rationis auscultatione: Quomodo enim scies quod Ratio dicit, si non auscultas cum dicit? si vero auscultas, jam diligens es: & facile etiam percipies quod dicit, & sic sapiens eris. Sapiencia in rebus Ethicis seu Moralibus mutat nomen suum,¹⁷ vocaturque *Prudentia*; nam sapere in iis quæ ad Virtutem faciunt, hoc vero est prudentem esse; Sapiencia autem in rebus Physicis seu Naturalibus, simpliciter nomen suum retinet, & *Sapiencia* tantum vocatur; posset tamen majoris

D 2 di-

captatio rationis; sapientia captio: diligens captat; sapiens cap't rationem. Ast vero captando tandem etiam capimus, id est diligentia tandem assequitur sapientiam. Sed inquires, captio captantem aliquando fallit: & inquam (fatendum est enim) diligentia aliquando frustratur sapientiâ; sed ad tempus tantum: igitur eo casu constantiam accersat sibi: solet enim esse certior possessio sapientiæ illius, quæ diligentiam aliquam diu delusit: & tenacissime sua sciunt, quæ multum laborant & non nisi multo labore sua sciunt. Adde quod & jucundum est, nam jucundi sunt acti labores, præsertim cum fructu.

¹⁷ *Vocaturque prudentia*] Prudentiam in eo distinguunt scholæ ab Ethicâ, quod Ethica quidem (quod omnibus scientiis commune est) abstracta à particularibus, magis universalis & generalis contempletur; prudentia vero proprie pertineat ad particulares circumstantias morum & actionum humanarum. Quantum ad præsens, prudentiam hic tam latè sumplimus, ut etiam doctrinam Ethicam complectatur.

distinctionis ergo, vocari *Sapientia speculativa.* h

6. Sed ingerit se difficultas aliqua
 18 *Philarethe*: 19 ex qua Diligentia proveniat

h Sicut prudentia est sapientia practica. Utraque descendit à virtute: & hæc est genealogia: virtus parit diligentiam; diligentia prudentiam; hæc urget & injungit, esse auscultandum quoque rationi, quæ in rebus Physicis versatur: tum virtus iterum imprægnatur, paritque obedientiam: hæc obedientia est diligentia investigandi res naturales & Physicas, atque adeo mater sapientiæ speculativæ.

18 *Philarethe.*] Philarethus in hoc tractatu est persona ficta, amans quidem virtutem (ut nomen ejus sonat) sed cum zelo indiscreto, seu minus secundum prudentiam comparato: similis nempe tyronibus Ethices, quamdiu adolescentes sunt, & ad res Ethicas, ut Aristoteles bene ait minus idonei: hic genium suum maxime exerit, Obl. 6. Num. 2. qui proinde corrigendus est, subinde instraendusque & castigatione etiam aliquâ reducendus ad veram virtutis normam, à quâ imprudenti zelo subinde aberrat longius. Castigationem illam ejus vide pag. 165. & paulo ante.

19 *Ex qua diligentia proveniat illa sapientia speculativa.*] Respondeo: Provenit proxime ex diligentia obedientiali, nempe diligentia, quâ auscultamus rationem in rebus Physicis versantem, eo quod ratio in rebus Ethicis præcipiat ut se ibi etiam auscultemus; remotè vero provenit ex diligentia purâ, quæ ante obedientiam nascitur ex amore rationis seu virtute. Primò enim rationem amamus (hoc ad virtutem pertinet) deinde movemur ad auscultandum quid velit (hoc ad diligentiam pertinet) tertio percipimus quid velit (hoc ad sapientiam pertinet) & quidem inter cætera, quæ vult, percipimus nonnunquam, etiam hoc illam

veniat illa *Sapientia speculativa*? Nondum tamen hic caput difficultatis est: facile enim respondebis, *Sapientiam speculativam* provenire ex Diligentia seu auscultatione ad Rationem, quatenus Ratio etiam in rebus naturalibus; versatur; Sed unde hæc Diligentia? & à quo Amore Rationis? Hic caput difficultatis est: Non enim apparet Diligentiam illam esse ab Amore obedientiæ erga Rationem: nam hic Amor in illis quæ meræ speculationi subjecta sunt, ^k quales res Physicæ, ^l non habet locum: Non etiam ab Amore affectionis erga Rationem: ^{2o} quia quod ex illo Amore est,

D 3 Pec-

illam velle, uti se non tantum in rebus Ethicis versantem, & jubendo vel prohibendo occupatam; sed se etiam in rebus Physicis versantem & exhibendo occupatam auscultemus: proinde auscultamus sicut iusserat ratio: estque hæc auscultatio obedientialis quædam diligentia, participans nempe simul naturam diligentiam (hoc ipso quo auscultat rationem) & naturam obedientiam (hoc ipso quo jussum rationis exequitur) est igitur hæc obedientialis Diligentia, alterâ illâ, quam puram vocavimus, Diligentiam posterior, atque hæc est, quæ sapientiam Physicam parit.

ⁱ Quanquam illæ non pendent à nostro arbitrio, nostraque providentia.

^k Et ubi nobis nihil est agendum.

^l Sol, sydera, aqua, aër, &c.

^{2o} *Quod ex illo amore est, peccatum est.*] Quicquid ex passione est, peccatum est: oportet enim nos non passione, sed ratione adductos agere, quicquid ex proposito

Peccatum est, & ad intemperantiam pertinet, ut alibi ostendemus: Quorsum autem *Sapientiam speculativam* Peccato supponere?

posito agimus: distinguendum autem est inter *agere cum passione*, & *agere ex passione*: nam *agere cum passione* est habere comitantem opus suum passionem aliquam, quæ operi causam non dederit; hoc vero non est in vitio ponendum: quinimo quamdiu homines sumus, nulla nostra actio est, quæ non aliquâ passione comitata se prodeat: & quò corpore saniores vegetioresque sumus, eò solent actiones nostræ vivacioribus passionibus aspergi & quasi tingi atque infici. *Agere vero ex passione* est ita agere, ut passio causam det actioni; hoc vero semper & necessario in vitio est (ut jam ante Cap. I. §. 1. etiam annotavimus & probavimus, magisque adhuc probabitur tract. 4.) E. G. pater castigat filium cum irâ, quando ratione solâ permotus castigat, ira tamen quædam hanc actionem comitatur, sed ob hanc ipse nihil inter castigandum facit aut omittit: hic igitur probus pater est, etiamsi enim cum ira castiget, non tamen castigat ex irâ: sed pater verberat filium, quia filio iratus est pater, sic nempe ut ira in causa sit cur verberet: hic malus homo est, licet forte justissima etiam adsit verberandi ratio, imò & tantum & omni modo, quo eum verberat, verberandi: licet enim eo casu apud homines facile se excuset ut qui internam animi affectionem non assequuntur, revera tamen peccat, ut qui non ex ratione (quæ justa quidem subest) sed ex passione agat. Cum igitur amor passio aliquid nos jubet facere, non possumus ejus jussa exequendo non peccare; cum vero se actionibus nostris interponit, nihil mali est: comitari illas potest, sed non prævertere.

nere? ²¹ cuius germana soror (Prudentia)
vera est Virtutis soboles,

— *magnum Jovis incrementum:*

Sed nec ab aliquo alio Amore effectio-
nis erga Rationem (puta benevolentia vel
concupiscentia) progigni potest illa Dili-
gentia, quæ in Theoreticis versatur: quia
(quod *cap. 1. §. 1. num. 6. & 7.* vidimus)
hi Amores in Rationem non quadrant. His
ita perpensis, dico Diligentiam illam, quæ
Sapientiam speculativam parit, naturaliter
oriri ex Virtute seu ex Amore obedientia
erga Rationem. Ideo enim probi ²² (qui
soli sapiunt) Rationem in rebus Phycis

D 4 au-

²¹ *Cujus germana soror (Prudentia) vera est virtu-
tis soboles*] Non tam proprie sorores sunt sapientia
speculativa & Prudentia, sed potius consobrinae, seu
duarum sororum filia: nam prudentia nascitur ex di-
ligentiâ purâ. (seu ex diligentia in rebus moralibus
versante) Sapientia autem speculativa seu Theoretica
nascitur ex diligentia obedientiali: quæ cum non
aliud quam obedientia quædam sit, patet prudentiam
& sapientiam speculativam duarum sororum filias
esse, hanc quidem obedientia, illam vero diligentia:
nam has sorores esse patebit §. seq.

²² *Qui soli sapiunt.*] Nimirum illi soli passionibus
suis non turbantur inter auscultandum rationi; cæte-
ris, ne rite & ut decet auscultent, impedimento sunt
passiones, quibus obsequi consueverunt, quæque ob-
lequio crescunt, ut flamma oleo. (ut latius Tract. 4.)
Hi ergo cum non bene auscultent, non bene etiam ra-
tionem

auscultant, ut melius eam agnoscant (quod etiam ex dictis jam statim *num. 3.* colligi potest) meliusque & promptius dictamen ejus exequantur in rebus Ethicis ; Alio aliquo Amore (qui nempe ipsa speculationis inescetur dulcedine) ad speculandum adduci, vanitatis & intemperantiæ genus est²³ & haud umquam solidam illam ac genuinam Sapientiam pariet ; sed ad summum spuriam aliquam & inanem, opinionibus, suspicionibus, deliriis, somniis, erroribus & futilibus argutiis scatentem. Sed ista clarius patebunt, cum de præmio Virtutis agemus. Quamvis igitur Ratio in Theo-

tionem capiunt (in quo tamen solo sapientia consistit) illi vero auscultant ut decet, adeoque capiunt rationem ut decet ; soli proinde capiunt non tantum in rebus moralibus, sed aliis etiam quibuscunque, quas contemplandas sibi constituerunt, melius hæc intelliguntur, ubi de præmio virtutis agetur.

²³ *Et haud umquam solidam illam ac genuinam sapientiam pariet*] Tota ratio sapientiæ ut jam sæpe inculcatum est, consistit in perceptione rationis : oportet ergo captare rationem, seu auscultare, in quo consistit natura diligentia. Quod si quis rationem capret passione aliqua adductus, is hoc ipso deficit à Ratione (quandoquidem hoc nihil aliud sit, quam peccare, seu rationem deserere) frustra igitur captat id, à quo inter captandum continuo recedit : qui sic captat, nunquam capit : qui passione adductus rationem quærit, nunquam illam invenit, nam per passionem semper à ratione abducitur.

Theoreticis, non possit à nobis amari amore tali, qui nos instiget ad ei ibi obediendum; potest tamen ibi amari eo amore, qui instiget ad ei obediendum alibi, nempe in Practicis & Moralibus; ²⁴ Eadem autem est Ratio, quæ & res Physicas ^m nobis exhibet, & Ethicas injungit.

D 5

Argu-

²⁴ Eadem autem est ratio, quæ & res Physicas vobis exhibet, & Ethicas injungit.] Eadem quoad modum dictaminis: nam & in Physicis seu Theoreticis, & in moralibus seu Ethicis ex æquo dictat & suggerit ratio; non tamen eadem omnimodè: nam insuper ratio in rebus Ethicis lex est (non dictat simpliciter, sed dictat aliquid faciendum, aliquid omittendum esse, & onus, obligationem ac officium nobis injungit) quomodo ad res Physicas non pertinet.

^m Quæ sunt illæ res, quæ nullum nobis officium injungunt, non à nobis agenda, sed videnda; Ethicæ autem res sunt agenda nobis & spectant non contemplationem, sed actionem, sed officium.

Argumentum hujus.

§. I. De Diligentia.

Diligentia est auscultatio Rationis.
Hæc Num. 1.

Partes ejus sunt duæ. Aversio à rebus externis (hæ enim impediunt auscultationem) & conversio intra se (ibi enim ratio, quæ auscultanda est, habitat) sic solemus naturaliter procedere, & omnia, quæ extrinsecus nobis perhibentur, intra revocare ad examen Rationis nostræ solemus.
Hæc Num. 2.

Adminiculum diligentia est familiaritas cum ratione: initur ista familiaritas duobus potissimum modis; primo frequenti repetitione eorum, quæ scimus, & in quibus manifesta est ratio: secundo, cultu disciplinarum earum, quæ ratione ac demonstratione maxime gaudent, quales sunt Mathematicæ. Hæc Num. 3.

Fructus diligentia est prudentia: nam diligentes auscultando captant rationem. prudentes vero, quod diu captavere, tandem capiunt: nam naturale est, & ita omnino natum est fieri, ut qui captaverit, sæpe tandem etiam capiat. Hæc Num. 4.

Sapientia autem speculativa, quæ magnam cum prudentiâ habet affinitatem, nascitur demum perfecte post prudentiam: Prudentia enim videt rationem jubere se audiri in rebus Physicis, cui jussui eum obtemperatur, parit ea obtemperatio seu obedientia sapientiam Theoreticam seu speculativam. Hæc Num. 5.

§. 2. Obedientia.

Altera proprietas Virtutis, Obedientia: Cum enim Amor Rationis ad Diligentiam te adduxerit; Diligentia, Rationis auditorem te fecerit: eamque audiendo didiceris, quid ipsa præcipiat (quod Sapientiæ & Prudentiæ est) reliquum est, ut eodem Amore Rationis instigante, quid quid Ratio præceperit, exequâre (quod Obedientiæ munus est) Siquidem repugnat amare te Rationem, intelligere etiam quid ipsa velit; id tamen, cum res postulat, effectum non dare. Etiam si autem Obedientia nascatur ex Virtute, post Diligentiam, imo etiam post Prudentiam; tamen proximè nascitur ex Virtute; (Virtute

^a Ratio in rebus moralibus lex est: lex amari nequit, nisi ei obediamus.

1. Tamen proximè nascitur ex Virtute.] Nec enim ideo